

DE GRAUWE KLAUWIER IN ZUID-KENNEMERLAND

Pim de Nobel

Inleiding

In de recent verschenen Atlas van de Nederlandse Vogels wordt de achteruitgang van de Grauwe Klauwier Lanius collurio in Nederland beschreven. De Hollandse kust zou een van de overgebleven kernen zijn, waar nog vogels tot broeden komen. Zuid-Kennemerland heeft in het verleden altijd een zeker aantal broedparen geherbergd. Het is echter onduidelijk hoe de stand zich vanaf de jaren zeventig heeft ontwikkeld. In dit artikel zal dan ook een poging gedaan worden om het voorkomen van 'onze' Grauwe Klauwieren te beschrijven.

Hieronder volgt eerst een korte beschrijving van biotoop, voedsel en voorkomen van de Grauwe Klauwier. Vervolgens wordt het voorkomen in Zuid-Kennemerland beschreven. Naast de broedvogels krijgen ook de niet-broedvogels de nodige aandacht. Er wordt besloten met een discussie over de huidige status van de Grauwe Klauwier in het Hollandse kustgebied.

De in De Fitis gepubliceerde waarnemingen (1965-1988) en de waarnemingen uit de jaarverslagen van de Amsterdamse Waterleidingduinen (1967-1983) vormen de basisgegevens. Het hieruit ontstane beeld is vergeleken en aangevuld met literatuurgegevens. Tevens is aan een aantal personen gevraagd of het geschetste beeld overeenkwam met hun veldervaringen.

Biotoop en voedsel

Het biotoop van de Grauwe Klauwier bestaat uit halfopen gebieden alwaar dichte (doorn)struwelen en boomgroepen met een rijke kruidlaag verspreid voorkomen. De Nederlandse broedvogels zijn dan ook voornamelijk te vinden in de duinstrook langs de kust en op de hoogvenen, de vochtige heidevelden en in het kleinschalig cultuurlandschap in oostelijk Nederland (Teixeira, 1979).

Grote insecten als hommels, kevers, vlinders en sprinkhanen maar ook hagedissen, muizen, eieren en nestjonge vogels staan op het menu van de Grauwe Klauwier. De prooien worden vanaf een opvallende uitkijkpost opgespoord en met een korte duikvlucht gevangen. Niet zelden wordt de prooi bewaard door deze op een scherp uit-

steeksel te spietsen (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981).

Voorkomen in Nederland en Europa

De Grauwe Klauwier is in Europa een zomervogel. Tussen zuidelijk Scandinavië en Noord-Spanje strekt het broedgebied zich in oostelijke richting uit. Nederland en Zuid-Engeland vormen de westgrens van het broedareaal (Voous, 1960). In deze westelijke uithoek is de Grauwe Klauwier veel minder talrijk dan in de rest van Europa. Bovendien is er al sinds het begin van deze eeuw sprake van een achteruitgang in de broedvogelstand. Dit is ook in Scandinavië, Noord-Duitsland, België en Noordwest-Frankrijk vastgesteld, zodat het erop lijkt dat het broedareaal in zuidoostelijke richting inkrimpt. Waarschijnlijk zijn klimatologische veranderingen en biotoopvernietiging hiervan de oorzaak (Teixeira, 1979).

In Nederland zouden er rond de jaren vijftig zo'n 400 tot 500 paren hebben gebroed (Teixeira, 1979). Ten tijde van het Broedvogel-atlasproject (1973-1977) zouden er volgens een nieuwe schatting 200 tot 250 broedparen geweest zijn. De afname zette zich in de jaren tachtig voort. Naar aanleiding van het tweede Atlas-project kwam er een schatting uit de bus van 150 tot 175 paar voor de jaren 1979-1983. Het trieste beeld wordt gecompleteerd met de schatting van 80 tot 140 paar voor de jaren 1985-1986 (SOVON, 1987). De verspreiding beperkt zich volgens SOVON (1987) thans tot een aantal vaste kernen zoals de eerder genoemde Hollandse kust, de Wadden, de hoogveenrestanten in Drente, de Oost-Achterhoek en plaatselijk in Noord-Brabant en Limburg. Daarbuiten heeft het voorkomen een onregelmatig karakter.

Voorkomen in Zuid-Kennemerland: broedvogels

Een indicatie van de relatieve talrijkheid van de Grauwe Klauwier in vroeger dagen vormt de schatting van zo'n 10 paar voor het duingebied tussen IJmuiden en Noordwijk in 1945. De vaststelling van alleen al vijf paar in de Kennemerduinen in 1952 geeft aan dat deze schatting waarschijnlijk zelfs aan de lage kant was (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981). Bovendien vonden er tot in de jaren veertig weleens broedgevallen buiten het duingebied plaats. Akkerman & Niesen (1966) stellen dan ook het volgende: "Broedvogel, in klein aantal, in de AW-duinen en in de

Kennemerduinen; iets talrijker bezuiden de Ruigenhoek en in de staatsbossen bij Noordwijk."

Adult mannetje Grauwe Klauwier, voormalige broedvogel van Zuid-Kennemerland. Foto: Piet Munsterman.

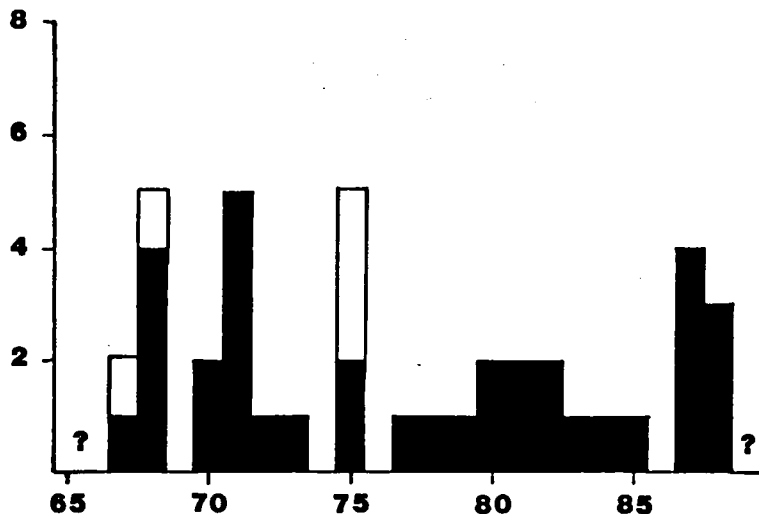
Uit de periode midden zestiger tot midden zeventiger jaren is weinig bekend. Naast de vaste locaties in Midden-Heerenduin, bij het zweefvliegveld aan de zuidkant van de AW-duinen (van Daalen, 1984) en in de Noordduinen bij Noordwijk (van Dijk, 1970) zijn slechts drie broedgevallen bekend geworden. Zo was er in 1969 een paar bij de Tiemenstort in de AW-duinen en een paar ten zuiden van het Grote Vogelmeer in de Kennemerduinen. In 1970 werd er gebroed in de omgeving van de Bekslaan te Vogelenzang.

Tijdens de veldwerkperiode voor de Avifauna West-Nederland (1973-1978) ontstond er een duidelijker beeld. Alleen bij Velsen (Midden-Heerenduin) werden nog twee tot drie broedparen vastgesteld. Verder bleek de populatie van Noordwijk (net buiten onze regio) nog uit drie tot vijf paar te bestaan (Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981).

Het broedbestand is hierna verder afgetakeld. Bij Velsen en Noordwijk nam het aantal paren langzaam af en daarbuiten zijn geen zekere broedgevallen meer vastgesteld. De Provinciale Milieu-Inventarisatie van 1982 maakt nog wel melding van drie mogelijke broedgevallen in Duin & Kruidberg en de Kennemerduinen (med. C. Scharinga PWS). De gehanteerde methode is voor het inventariseren van Grauwe Klauwieren echter ontoereikend en zeer waarschijnlijk betrof het doortrekkers (med. F. de Boer & P. Dhont). Het (voorlopig) laatste zekere broedgeval in Zuid-Kennemerland vond in 1982 plaats in Midden-Heerenduin (med. F. Hoek).

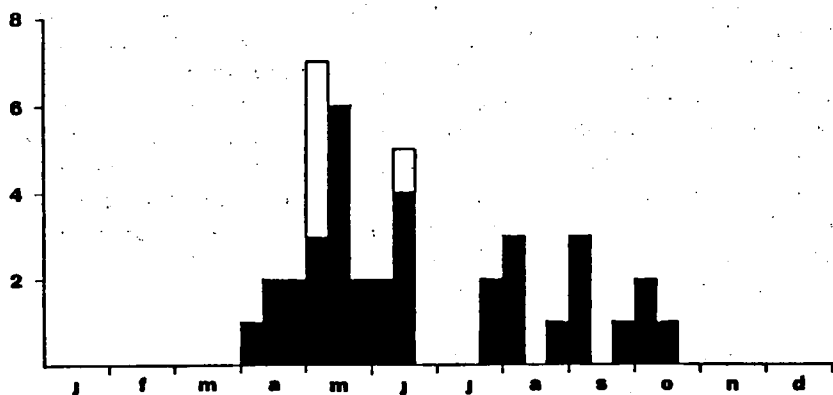
Voorkomen in Zuid-Kennemerland: niet-broedvogels

In figuur 1 zijn de waarnemingen van Grauwe Klauwieren uit de periode 1965-1988 per jaar weergegeven. Waarnemingen die met zekerheid betrekking hadden op broedvogels zijn weggelaten. Een redelijkerwijs te verwachten afnemende tendens is niet zichtbaar.

Figuur 1. Grauwe Klauwieren in de periode 1965-1988 per jaar (uitgezonderd broedvogelwaarnemingen).
gesloten: waarnemingen (n=35); open: exemplaren (n=40)

Mogelijk is het (kleine) aantal doortrekkers niet noemenswaardig veranderd of zorgt een niet-constante waarnemingsintensiteit voor vertroebeling.

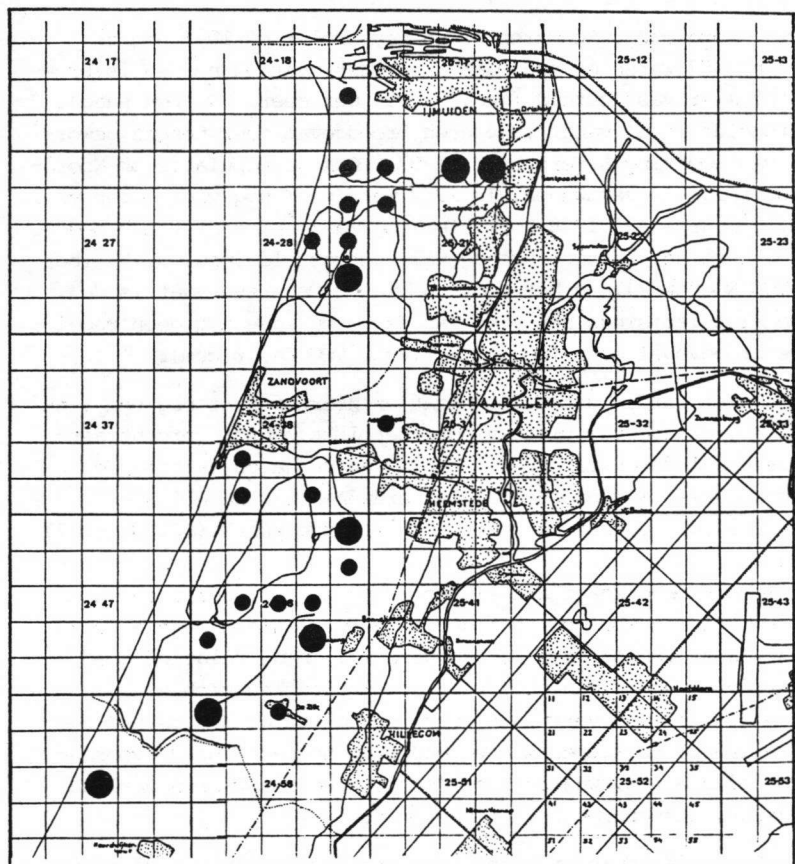

Figuur 2. Grauwe Klauwieren in de periode 1965-1988 per decade (uitgezonderd broedvogelwaarnemingen).
 gesloten: waarnemingen (n=35); open: exemplaren (n=40).

Het verloop over het seizoen is weergegeven in figuur 2. De eerste Grauwe Klauwieren worden in april gezien. De vroegste data zijn 3 en 15 april. De voorjaarsstrek bereikt zijn hoogtepunt in mei en loopt tot ver in juni door. De najaarsstrek is minder opvallend. Het betreft zo'n 37 % van de waarnemingen (n=35) en de doortrek is meer gespreid. Vanaf eind juli tot half oktober worden er vogels opgemerkt, met 3 en 15 oktober als laatste data.

Figuur 3 toont de verspreiding van de waarnemingen over de regio. Ook de voormalige broedlocaties (van na 1965) zijn weergegeven. Het ontbreken van waarnemingen buiten het duingebied is zeer opvallend. Het toeval wil echter dat er dit voorjaar een Grauwe Klauwier is signaleerd in het recreatieschap Spaarnwoude.

Drie waarnemingen verdienen nog een aparte vermelding. De Grauwe Klauwier, die bekend staat als nachttrekker (Hustings et al., 1985), werd twee maal als dagtrekker betrapt. Zowel op 30 september 1987 als op 15 oktober 1988 werd er op de telpost Parnassia een langstrekend exemplaar gezien. De derde bijzondere waarneming betrof een adulte vogel die in het gezelschap van een onvolwassen Roodkopklauwier L. senator op 14 en 15 juni 1984 in de duintjes bij IJmuiden Zeebad verbleef.

Figuur 3. Grauwe Klauwieren in de periode 1965-1988 per kilometerblok.

- : niet-broedvogels
- : voormalige broedvogels

Discussie

De Grauwe Klauwier is in Zuid-Kennemerland een voormalige broedvogel. Sinds 1982 is de Grauwe Klauwier slechts een doortrekker in zeer klein aantal. Dit sluit aan bij de algemene achteruitgang van de Grauwe Klauwier in Noordwest-Europa (Teixeira, 1979). Ook uit andere duinterreinen langs de Hollandse kust is de Grauwe

Klauwier verdwenen. Zo waren er in Meyendel rond 1975 nog zes paar. In 1983 waren er nog maar twee paar over en nadien is broeden niet meer vastgesteld (med. H. van der Meer, VWG Den Haag). In Berkheide is al vanaf 1976 geen broedgeval meer bekend geworden (van Ommering & Verstrael, 1987). Ook de populatie bij Noordwijk is inmiddels verdwenen. In 1972 werden er nog vier paren vastgesteld, maar vanaf 1978 kwam hier nog maar één paar tot broeden. In 1981 werd het laatste broedgeval vastgesteld (med. W. Baalbergen, VWG Noordwijk). In het Noord-Hollands Duinreservaat is de Grauwe Klauwier sinds het eind van de jaren zeventig geen regelmatige broedvogel meer (med. R. Slings, VWG Castricum).

Het kan niet worden uitgesloten dat er hier of daar nog een (incidenteel) broedgeval plaatsvindt. Het lijkt echter gerechtvaardigd te concluderen dat in het begin van de jaren tachtig de Grauwe Klauwier als broedvogel is verdwenen uit de Hollandse (vastelands)duinen. Het "kerngebied Hollandse kust" (SOVON, 1987) is niet meer.

Naast mogelijke oorzaken als klimatologische veranderingen en biotoopvernietiging moet ook het deels daarmee samenhangende verdwijnen van grote insecten worden genoemd. In de relatief goed beschermde duingebieden doet biotoopvernietiging zich vooral voor in de vorm van verruiging van de vegetatie. Het is het overwegen waard om te kappen/maaien en/of te begrazen op de voormalige broedlocaties, waardoor de door Grauwe Klauwieren verlangde vegetatiestructuren worden hersteld.

Dat de Grauwe Klauwier nog kansen heeft mag blijken uit de recente sterke toename in een aantal Drentse hoogveenrestanten. In 1988 werd er ten opzichte van het voorgaande jaar een vervijfvoudiging van het aantal broedparen vastgesteld (SOVON, 1988). Wel bleken er meer dan 20 bezoeken nodig te zijn om alle paren op te sporen. Oftewel, het blijft opletten geblazen met de lastig te inventariseren Grauwe Klauwier, want incidentele broedgevallen kunnen zich ook in Zuid-Kennemerland nog altijd voordoen.

Met dank aan: W. Baalbergen, F. de Boer, P. Dhont, F. Hoek, H. van der Meer, C. Scharringa, R. Slings en H. Vader.

Literatuur

- Akkerman WJ & F Niesen, 1966. De vogels van Zuid-Kennemerland. Het Vogeljaar 14: 22-82.
- Daalen F van, 1984. De Grauwe Klauwier in 1984 als broedvogel terug op Texel. Het Vogeljaar 32: 240-241.
- Dijk J van, 1970. De Grauwe Klauwier. De Strandloper 2: 5-6.
- Hustings MFH, RGM Kwak, PFM Opdam & MJSM Reijnen (reds), 1985. Vogelinventarisatie. Natuurbeheer in Nederland deel 3. Pudoc, Wageningen/Vogelbescherming, Zeist.
- Ommering G van & TJ Verstrael, 1987. Vogels van Berkheide. Werkgroep Berkheide/Stichting Publikatiefonds Duinen, Leiden.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- SOVON, 1988. Eerste resultaten Bijzondere Soorten Project 1988. SOVON Nieuws 1 (3): 2-4.
- Teixeira RM, 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's Graveland.
- Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland, 1981. Randstad en Broedvogels. Gianotten, Tilburg.
- Voous KH, 1960. Atlas van de Europese vogels. Amsterdam.

W.T. de Nobel, Riouwstraat 162, 1094 ZA Amsterdam.